

Højskoleforeningen og dens "hjem" i Skolegade.

af Esben Graugaard og Bent T. Holm

I den amputerede Skolegade, på hjørnet overfor indgangen til byens rådhus og bibliotek, ligger et toetages rødstenshus opført i solid muremesterstil. Det var her tingene skete engang. Adskillige årtier før Holstebro blev en "kulturby" var den røde bygning i Skolegade ramme om et folkeligt kulturliv, der satte sig spor i mangt og meget. Højskolehjemmet var en institution på mere end en måde, og lever som sådan stadig i manges bevidsthed. Det begyndte alt sammen officielt i februar 1898, men reelt blev spiren lagt i efteråret 1897.

Højskolehjemmet set fra nordvest. I baggrunden ses Nørregade. Omkring 1900.

Inden huset blev højskolehjem, havde stedet som de øvrige matrikelnumre i den gamle markedsgade en lang historie. I mindst et århundrede har der boet garvere og feldberedere på matrikelnummer 145. Det var ikke så underligt, en forudsætning for garverens virke er rindende vand, og lige vest for dette sted løb Blødens Bæk mod syd på sin vej mod Storåen. Først i 1912 blev bækken rørlagt for at undgå oversvømmelser langs dens forløb. Smøgen vest om Højskolehjemmet om til Kirkepladsen hed da også endnu først i dette århundrede Garverstræde - det blev senere til Skolestræde.

Sidst i 1700årene årene en mand med det fremmedartede navn Heinrich Pichør, dernæst Rasmus Nylev og senere sønnen Jens Nylev, der var "eligeret borger" i 1840erne, altså en slags byrådsmedlem. Efter ham købte garver Just Hare den gamle bindingsværksgård med tavlmure og stråtag; sikkert idyllisk at se på men absolut ikke noget for fremadstræbende tid, så da vognmand Mads Christensen Gade havde købt ejendommen lod han et nyt forhus opføre i grundmur. Det rummede hele seks lejligheder, og ud over ejeren boede her i 1890 bl.a. karetmager Sørensen og sadelmager Karmark, som begge havde værksteder i gården ud mod kirken. Det var således et stort hus Højskoleforeningen formedelst 10.500 kroner blev ejer af fra den 1.februar 1898. Meget var gået forud for det som nu fulgte.

En turbulent tid

Holstebro Højskoleforening var et af de sidste resultater af det folkelige røre, der var så stærkt på egnen i 1880'erne, hvor især de grundtvigsk prægede bønder samledes om foreninger og institutioner af politisk, økonomisk og kulturel art. Mange havde været på højskole og var her blevet styrket i troen på at man kunne selv, samt at man havde nogle værdier der burde berettige til ligestilling med købstadens borgere. Blot skulle man stå sammen. Derfor stiftede man i 1881 Holstebro Dagblad, derfor etableredes indkøbsforeningerne RAI og RAV i 1885 og '86, og derfor stiftede man i 1885 egen valgmenighed i Holstebro. To år senere fulgte Holstebro Landmandsbank, og som en slags efternøler stiftedes så Højskoleforeningen i 1898. Alt sammen led i en kæde af ny selvbevidsthed.

Højskolehjemmet set fra sydvest.

Der var samtidig bevægelse på andre planer i Holstebro i de år. Siden 1860'erne var byens befolkningstal tredoblet til ca. 4.800 indbyggere. Og de gamle købmandsfamilier fik nu ikke blot konkurrence fra bønderne, men også folk med nye titler som fabrikanter og jernstøbere krævede nu deres plads i byens sociale liv. Dampmaskinerne tøffede siden 1862 i jernstøberiet på Sønderland og fra 1880 i Rasmus Færchs nybyggede tobaksfabrik i Østergade, og i 1896 grundlagde Henrich Birn byens andet jernstøberi på Skivevej. Dertil kom det nye store amtssygehus i 1895 og fra 1897 noget så landligt som et mejeri midt i Vestergade - Fuglsang kaldtes det efter den gamle gård på stedet. Holstebro Højskoleforening var således barn af en tid og en by i stor forandring.

Sine Andersen - en idealist kommer til byen

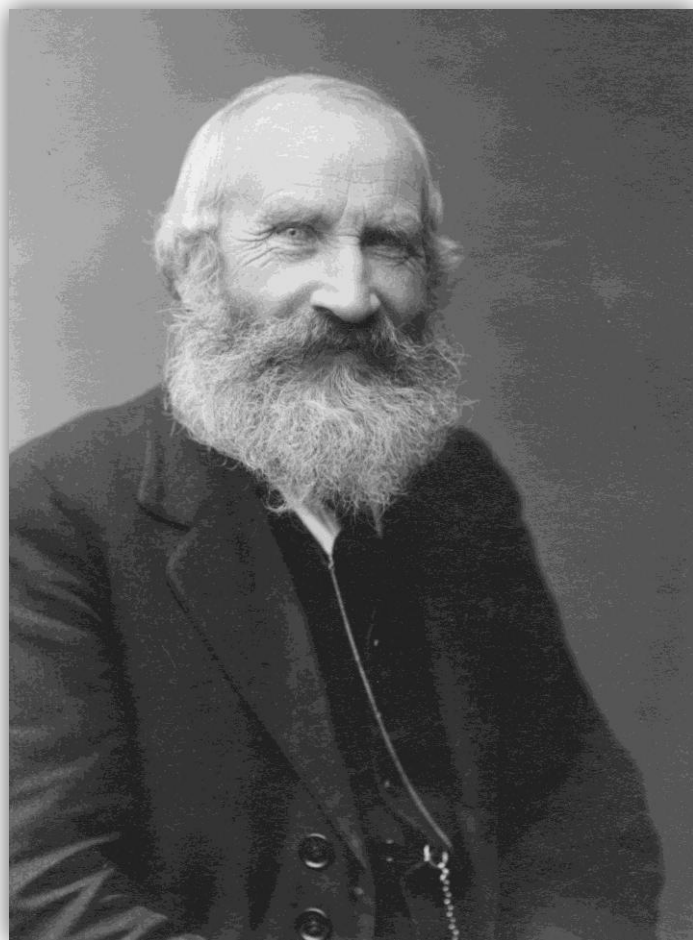
Egentlig startede Holstebro Højskoleforening sit virksomme liv i 1897. Foredrag og andre arrangementer blev sat i værk af et udvalg med valgmenighedspræst Morten Larsen i spidsen hos gæstgiver Johannes Damgaard i "Børsen" i Nørregade 50. Blandt deltagerne i disse første arrangementer var en usædvanlig kvinde, der skulle få stor betydning for det senere Holstebro Højskolehjem. Sine Andersen hed hun, og

mange ældre holstebroere vil huske hende som værtinde på Højskolehjemmet, som hun ledede i knap 40 år - indtil maj 1937. Også Sine Andersen var et udtryk for tiden.

I to vintersæsoner havde hun gået på Askov Højskole; forstanderen Ludvig Schrøder kendte gårdejer Søren Kjærgaard i Naur, som i 1890 ønskede at oprette en privat skole hjemme på gården, fordi hans børn havde lang vej til sognets skole. Schrøder overtalte Sine til at tage stillingen i Kjærgård: "Du skal derop, du passer rigtig til at være hos de mennesker", skal Schrøder have sagt. Det blev til godt syv år som privatskolelærerinde i Naur. Da var det, at Sine blev fanget af tanken om et selvstændigt "højskolehjem" i Holstebro. Damgaards gæstgiveri blev nemlig sat til salg i efteråret 1897 og Sine Andersen overvejede at købe stedet for at omdanne det til et højskolehjem. Hun agtede simpelthen at investere hele sin fædrene arv i foretagendet.

Morten Larsen satte sig for at hjælpe med at realisere tankerne, og indkaldte derfor Sine til et møde sammen med nogle af byens borgere, der også var med på tankerne: købmand P.P. Balle, sagfører Andresen, boghandler Christian Jensen og købmand Houmøller. Man kom dog frem til, at det ville blive uforholdsmæssig dyrt at købe "Børsen" - så hellere bygge selv - og først og fremmest skulle man have en forening i ryggen, så derfor annoncerede Morten Larsen fra valgmenighedens prædikestol kort før julen 1897, at der den 6. februar 1898 var stiftende generalforsamling i Holstebro Højskoleforening hos gæstgiver Lørup. Alt imens rejste Sine Andersen bl.a. til Svendborg for at se, hvordan det derværende højskolehjem fungerede. Man agtede ikke at gå uforberedt ind i alt det nye.

En forening stiftes og bygger hus i Skolegade

Frimenighedspræst Morten Larsen

Endelig blev det den 6. februar 1898. På den stiftende generalforsamling valgtes Morten Larsen til formand for Holstebro Højskoleforening. Bag ham i bestyrelsen stod velkendte mænd fra provisorieårenes lokale kampe. Fra Holstebro by bl.a. landpost Christen Graversen og tømrer Ole Lauridsen. Dertil kom repræsentanter for næsten alle omegnssognene, hvilket førte til at Højskoleforeningens bestyrelse i mange år var kendt for at være blandt egnens største. Blandt de der var med fra starten kan nævnes Mads B. Bjerre - selvfølgelig var han også med her, Niels Offersen fra Vinding og Skandse Korsgaard fra Mejrup. Og så naturligvis præstegårdsforpagter og møller Niels Bendtsen fra Naur, der blev foreningens første revisor, akkurat som han var det for andre af egnens foreninger. Alle var de kendte som inkarnerede Venstre-mænd af den slags, der ikke ønskede kompromis'er med Estrups Højre-regering. Strammere ville man kalde dem i dag. Allerede på den stiftende generalforsamling besluttedes at købe ejendommen i Skolegade for her at lade et nyt Højskole- og menigheds-hjem, som det skulle kaldes, opføre. Sine Andersens arv var ikke tilstrækkelig til at udstedte foreningen en form for folkeaktier for 11.000 kroner samtidig med at man lånte 32.000

kroner. Arkitekt Fussing tegnede i en fart den bygning, som murerestrene Andreas og Laurits Petersen i løbet af sommeren 1898 opførte, således at indvielsen kunne finde sted den 25. november samme år. En alenlang række talere ud over Morten Larsen - bl.a. pastor Falk Rønne - var der. Derefter var der fælles spisning i den nye store sal, der dog hurtigt viste sig for lille, især til vennemøderne.

Allerede i 1914 udvides Højskolehjemmet da også med en sydfløj tegnet af arkitekt Arentoft, der også tegnede muren på kirkepladsen ud mod Nørregade. Fra 1914 rådede foreningen således over et hus på ca.700 kvadratmeter, der med ikke færre end 23 kakkellovne må have rummet det største antal af den slags i et hus i Holstebro. Husets stolthed var den nye store sal i sydfløjen - der var næsten seks meter til loftet - men ikke en centimeter for meget til de store tanker her førtes frem gennem årene. Desuden havde Højskolehjemmet ud mod Kirkepladsen staldplads til ca.80 heste.

Et hjem nu man var i byen

Men hvad ville den nye forening opnå? Man ville skabe de fysiske rammer for aktiviteter sat i gang af de grundtvigske kredse bag Holstebro Valgmenighed. Her skulle man kunne mødes til ikke blot vennemøder men også oplysende foredrag - det var her det højskolemæssige kom ind i billedet; men samtidig skulle det nye "hjem" også kunne samle folk til både private selskaber og de generalforsamlinger tiden var så glad for. Endelig skulle Højskolehjemmet også fungere som et slags erstatningshjem for medlemmerne, når de var i købstaden for at handle eller til gudstjeneste i valgmenigheden. Her kunne de under trygge rammer få sig en kop kaffe eller et måltid til en rimelig pris; og i modsætning til byens gæstgiverier ville det her være naturligt ikke at drikke spiritus, som dog kunne købes. Noget afholdshjem blev der ikke tale om. Faste pensionærer var også en del af husets virke, men i det lange perspektiv var det naturligvis som kulturel ramme huset og foreningen bør huskes.

Især i det første kvarte århundrede udgik herfra en strøm af oplysning, altid med friskolelærer Jens N. Jensen som forsanger ved møderne. Pastor Frederik Holm fra Fruering, der i sin tid havde været kapellan for Morten Larsen og en tid derefter præst i Sahl, forestod de første menighedsmøder. Holms møder trak så mange til huse, at man besluttede at afholde tre menighedsmøder hver vinter, hvilket dog skabte en smule divergerende opfattelser i foreningen, hvor andre ville lægge mere vægt på det folkeoplysende arbejde - man var dog en højskoleforening. Folkeoplysning tog man meget bogstaveligt, for medlemmerne præsenteredes for foredrag om såvel arkæologiske udgravninger i det gamle Babylon, Napoleon som menneske og munkevæsenet i middelalderens Danmark. Holdninger og diskussioner om tilværelsens større perspektiver fremmede man ved møder med f.eks. forfatteren Jakob Knudsen, der om nogen kunne tale om "Frihed og Lighed". Og nu han var i byen, så leverede han to dage senere samme sted et foredrag om Shakespeare. Hvorfor ikke? Sådanne aftener var der fuld hus i Højskolehjemmet - vor egen tid kan forekomme sær fattig ved en sammenligning. Men der udgik andre aktiviteter fra kraftfeltet omkring Højskolehjemmet.

Folkebogsamlingen for Holstebro og Omegn

At det moderne Holstebro Bibliotek har sine rødder i Højskoleforeningen aner vel kun de færreste i dag. Tanken om i det hele taget at låne bøger ud kom først til Holstebro-egnen med provst J. B. Krarup i Vejrum, der allerede først i 1800'erne lånte bøger fra sit private bibliotek ud til egnens bønder i håb om at gøre dem til bedre landmænd. I 1835 etableredes den første lejebogsamling i Holstebro by, og flere af byens boghandlere fulgte trop op igennem århundredet. Et offentligt bibliotek kom imidlertid først til i

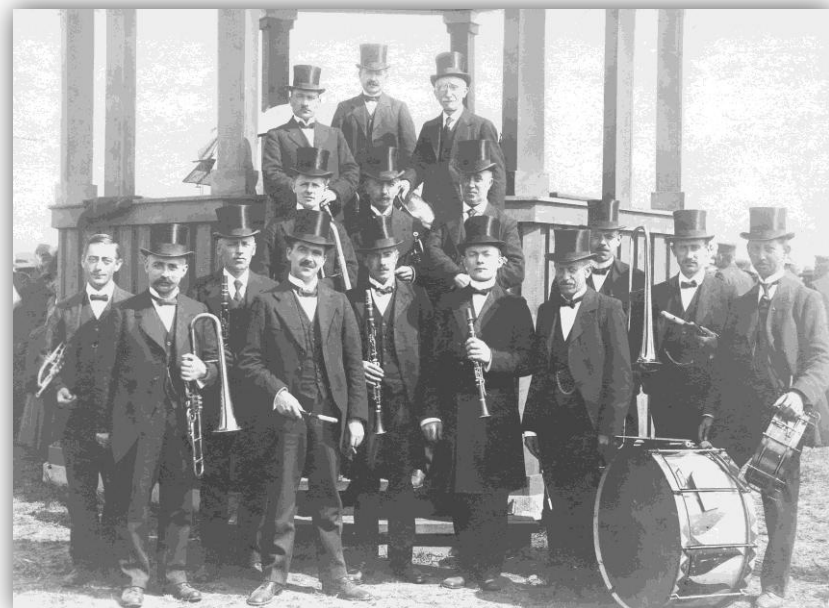
1903. Initiativtager var bogtrykker Niels Peter Thomsen, der var kommet til byen i år 1900, og som skulle få en central placering i såvel valgmenigheden som højskoleforeningen. Folkebogsamlingen startede med 600 bøger, som det kostede to kroner årligt at få adgang til at låne i lokalet på Højskolehjemmet. Her havde biblioteket hjemme indtil det i 1908 flyttede hen i den gamle kæmnerbolig i Horsstræde. Nu rummede bogsamlingen 2.000 bind.

I 1914 havde bogsamlingen 350 medlemmer, der i løbet af et år havde lånt godt 7.000 bind, men pengene var små, så man var afhængige af private tilskud. Stor var glæden derfor, da Landboforeningen for Hjerm-Ginding Herreder i 1914 skænkede 100 kr., der dog var øremærkede til indkøb af landbrugsliteratur - det blev til 30 stambøger over heste og kreaturer! Fra 1916 fik biblioteket til huse i det gamle sprøjtehus i Skolegade vest for rådhuset. På det tidspunkt havde friskolelærer Jens Fonager afløst bogtrykker Thomsen som formand. Thomsen kunne så kaste sig over nye opgaver, og samme år tog han initiativ til at starte en museumsforening i Holstebro; men det er en anden og lang historie. Endelig i 1923 lod Holstebro Kommune et smukt hus opføre til biblioteket på Kirkepladsens nordvestlige hjørne, hvor det var med til at give pladsen et helhedspræg indtil det måtte vige for det nye rådhus.

"Sines Sangkor"

Som nævnt indledte lærer J.N. Jensen i en årrække møderne på Højskolehjemmet som forsanger - det var en væsentlig del af miljøets kultur. Blandt aktiviteterne, som udsprang af foreningen, var da også såvel et sangkor som en musikforening. Sangkoret startede i 1903; også her var Sine Andersen drivkraften bag. Hun indkaldte sanginteresserede for at få oprettet et kor, der skulle opføre danske korværker. På Askov Højskole havde Sine i sin tid overværet en opførelse af N.W. Gades "Elverskud" under ledelse af Heinrich Nutzhorn. Hvad der kunne lykkes så smukt i Askov, behøvede vel ikke at mislykkes i Holstebro, tænkte Sine Andersen. Højskolehjemmets Sangkor var snart en realitet - af nogle spøgende kaldet for "Sines Sangkor". Man samarbejdede fra starten med Holstebro Orkester under ledelse af A. Pedersen. De

kommende år gav koret en række koncerter, bl.a. i november 1910 på Højskolehjemmet, hvor Jeppe Aakjær først læste op af sine fortællinger for dernæst at overlade scenen til koret. I 1934 turde man sågar binde an med Joseph Haydns oratorium "Årstidene". Heller ikke Händels "Messias" gik man i 1946 af vejen for. "Sines Sangkor" stiledede højt, og blev en institution i Holstebro.

Holstebro Orkester der samarbejdede med "Sines Sangkor".

Men der skulle endnu mere musik til i Højskoleforeningen. I februar 1921 stiftede en kreds af medlemmer Højskoleforeningens Musikforening med henblik på at arrangere koncerter med "Førsterangs-Kræfter", som det formuleredes i avisen. Blandt de første bestyrelsesmedlemmer var fru dommer Bierfreund, lærer Petersen i Sir og gårdejer Peder Bjerre i Naur. Ved den første koncert optrådte Johanne Stockmarr, der havde titel af intet mindre end kongelig hofpianistinde, og Anders Brems, der måtte nøjes med at titulere sig som koncertsanger. I løbet af det første år fik foreningen 200 medlemmer. Også denne forening var de kommende årtier et særdeles aktivt indslag i Holstebro kulturliv.

I en medietid

Fra Højskoleforeningen udgik således en mangfoldig vifte af tilbud til byens og egnens befolkning, men allerede sidst i '30erne var der medlemmer, som ønskede foreningens aktiviteter ændret i nye retninger. Det var blevet stadig mere svært at konkurrere med et nyt medie som radioen, samtidig med at stadig flere læste aviser og brugte biblioteket. Man var ved at være langt fra "vækkelserne" sidst i 1800'erne, og hvis

nye generationer skulle fastholde interessen for højskoleforeningens aktiviteter, måtte noget gøres. Dertil kom at Danmark efter krigen udviklede sig fra primært at være et landbrugs- til også at være et industri- og senere et såkaldt informationssamfund. I denne forandringsproces følte foredrag om sagn og myter måske ikke altid som det mest påtrængende, uden dermed at påstå det ikke kunne være en god, almen ballast for diskussion af alt det andet.

Højskolehjemmet var dog fremdeles et meget benyttet mødested for foreninger af enhver art, men i 1975 valgte Højskoleforeningens bestyrelse at sælge bygningen i Skolegade. Den indrettedes senere bl.a. til ejerlejligheder. I forbindelse med salget drøftedes foreningens fremtid - hvis den i det hele taget havde nogen? 23 år senere må det konstateres, at Holstebro Højskoleforening stadig fungerer, måske et udtryk for at det levende ord har større berettigelse end nogensinde før i kraft af den styrke nærhed og samvær giver i forhold til de elektroniske medier. Kun tiden kan afprøve den antagelse.